WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

BADIIY DISKURS VOQEALANISHINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI (INGLIZ TILI MISOLIDA)

Utayeva Malika Akmal qizi

Navoiy davlat universiteti assistant o‘qituvchisi

malikabahronqulova@gmail.com

Annotatsiya. *Badiiy matnda voqealanishning syujet ketma-ketligidan tashqari kommunikativ niyat, kontekstual ishora va yashirin ma’no orqali shakllanishi yetarlicha tizimli tavsiflanmagan. Tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi badiiy diskursda voqealar rivojini belgilovchi pragmatik mexanizmlarni aniqlash va ularni tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan izohlashdan iborat. Tahlilda tarixiy-qiyosiy yondashuv, germenevtik talqin va manbashunoslik usuli qo‘llanib, badiiy matnlardagi voqea bayoni, nutqiy vaziyat hamda majoziy ifodalar o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqildi. Tematik kodlash natijasida uch asosiy kategoriya ajratildi: kommunikativ niyat, kontekstual xulosa va implitsit ma’no; ularning har biri voqealanishning o‘quvchi tomonidan qayta tiklanish jarayonini belgilashi aniqlandi. Majoziy birliklar voqea mazmunini bevosita nomlashdan ko‘ra, qahramon pozitsiyasi va muallif strategiyasini anglatishi ko‘rsatildi. Natijada badiiy diskurs voqealanishi pragmatik, germenevtik va tarjimaviy talqin birligida tushuntiriladigan ko‘p qatlamli hodisa sifatida tavsiflandi. Taklif etilgan uch kategoriyali model inglizcha badiiy matnlarni qiyosiy o‘rganish va tarjimada yashirin mazmunni saqlash uchun nazariy mezon bo‘lib xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *germenevtik talqin, implitsit ma’no, inglizcha matnlar, kommunikativ niyat, manbashunoslik, tarjimaviy ekvivalentlik*

Аннотация. *В художественном тексте событийность формируется не только последовательностью сюжета, но и коммуникативным намерением, контекстуальным намёком и скрытым смыслом; эта взаимосвязь требует*

более системного описания. Цель исследования состоит в выявлении прагматических механизмов, определяющих развитие событий в англоязычном художественном дискурсе, а также в их интерпретации с позиций переводоведения. В работе применены историко-сравнительный подход, герменевтическая интерпретация и источниковедческий метод; повествование о событии, речевая ситуация и образные выражения рассмотрены во взаимосвязи. Тематическое кодирование позволило выделить три категории: коммуникативное намерение, контекстуальный вывод и имплицитный смысл; установлено, что каждая из них влияет на восстановление событийности читателем. Образные единицы передают позицию персонажа и авторскую стратегию, а не только называют содержание события. Событийность представлена как многослойное явление, раскрываемое через единство прагматической, герменевтической и переводческой интерпретации. Трёхкатегориальная модель может служить теоретическим ориентиром для сопоставительного анализа англоязычных текстов и сохранения скрытого смысла при переводе.

Ключевые слова: *герменевтическая интерпретация, имплицитный смысл, англоязычные тексты, коммуникативное намерение, источниковедческий метод, переводческая эквивалентность*

Abstract. *In a literary text, event construction depends not only on plot sequence but also on communicative intention, contextual suggestion, and implicit meaning, a relationship that still requires systematic description. The study aims to identify pragmatic mechanisms governing event development in English-language literary discourse and interpret them from a translation-studies perspective. Historical-comparative analysis, hermeneutic interpretation, and source-study methodology were applied to examine event narration, speech situations, and figurative expressions as interconnected elements. Thematic coding produced three categories: communicative*

intention, contextual inference, and implicit meaning; each category was found to shape the reader's reconstruction of event progression. Figurative units were shown to convey character positioning and authorial strategy rather than merely name event content. Literary event construction is therefore characterized as a multilayered phenomenon explained through the interaction of pragmatic, hermeneutic, and translational interpretation. The three-category model offers a theoretical criterion for comparative analysis of English-language texts and for preserving implicit meaning in translation.

Keywords: *hermeneutic interpretation, implicit meaning, English-language texts, communicative intention, source-study methodology, translation equivalence*

KIRISH

Ingliz tilidagi badiiy diskursda voqealanish faqat syujet izchilligi emas, kommunikativ niyat, kontekst va yashirin mazmunning o‘zaro ta’sirida shakllanadigan pragmatik hodisadir [1]. Pragmatika til birliklarining qo‘llanishi va ularning kommunikativ vaziyatdagi ma’nosini izohlashga xizmat qilgani sababli, badiiy voqealanishni pragmatik nuqtayi nazardan o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi [2]. Pragmatika, diskurs tahlili va stilistika kesishmasida presuppozitsiya hamda implikatura voqea talqinini boshqarishi aniqlangan [3]. Shuningdek, badiiy dialoglarda qo‘pollik strategiyalarining qo‘llanishi kommunikativ munosabatlar, personajlararo ziddiyat va voqealar rivojining pragmatik yo‘nalishini belgilashi mumkin [4]. Tadqiqotning dolzarbligi ingliz badiiy matnlarida voqealanishning pragmatik xususiyatlarini qiyosiy tipologiya va tarjima nazariyasi bilan bog‘liq holda izohlash zarurati bilan belgilanadi. Ishning maqsadi kommunikativ niyatning voqealanish tuzilmasiga ta’sirini ochishdan iborat. Vazifalar: 1) voqealanish birliklarini tavsiflash; 2) deiksis va presuppozitsiyani ajratish; 3) implikaturani kontekstda sharhlash; 4) tarixiy-qiyosiy xulosalarni umumlashtirish. Tadqiqotda ingliz badiiy matnlari o‘rganiladi; diqqat markazida voqealanishning pragmatik mexanizmlari turadi. Diskurs

tahlili, hermenevtika, manbashunoslik va diaxronik o‘rganish uyg‘unligi nutqshunoslik mezonlarini belgilaydi [5]. Mazkur yondashuv korpus lingvistikasi va tarjimashunoslikdagi ekvivalentlik masalalarini ham yoritishga zamin yaratadi [6].

Mazkur hodisaning badiiy tarjimadagi talqini pragmatik siljishlar, interkulturallik va lokalizatsiya masalalari bilan uzviy bog‘lanadi [7]. Ingliz matnlaridagi deiksis, presuppozitsiya va implikatura birliklarini qiyosiy tipologiya asosida ajratish tarjimashunoslikda ekvivalentlikni belgilash hamda voqea talqinining kognitiv asoslarini aniqlash imkonini beradi [8]. Shu bois diskurs tahlili natijalari tarjima nazariyasi, stilistika va qiyosiy leksik tahlil bilan mushtarak holda izohlanadi [9].

TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLILI

Oldingi metodologiyada belgilangan tarixiy-qiyosiy, hermenevtik va manbashunoslik yondashuvlari ingliz badiiy matnlaridagi voqealanish birliklarini kommunikativ vazifa bilan bog‘lash imkonini berdi. Tahlil markaziga nutq aktlari, illokutiv kuch, presuppozitsiya, implikatura va deiksis qo‘yilganda, voqea bayoni oddiy xronologik ketma-ketlik emasligi aniqlandi. Austin nutqiy harakatni bajaruvchi birlik sifatida izohlaydi [1], Searle esa uning illokutiv turlarini kommunikativ maqsad bilan tasniflaydi [10]. Shu nazariy mezonlar asosida inglizcha badiiy parchalar tarkibida direktiv va assertiv aktlar voqea yo‘nalishini belgilashi, ekspressiv hamda komissiv aktlar esa qahramonlararo munosabatni kuchaytirishi kuzatildi.

1-jadval. *Ingliz badiiy matnlarida voqealanishni tashkil etuvchi pragmatik belgilar*

Pragmatik belgi	Voqealanishdagi vazifa	Talqin yo‘nalishi
Direktiv nutq akti	Harakatni boshlash yoki burish	Buyruq, iltimos, ogohlantirish
Assertiv nutq akti	Voqea holatini bayon qilish	Ishonch, shubha, qarama-qarshilik

Pragmatik belgi	Voqealanishdagi vazifa	Talqin yo‘nalishi
Presuppozitsiya	Oldindan mavjud bilimni faollashtirish	Yashirin sabab va vaqt munosabati
Konversatsion implikatura	Bevosita aytilmagan mazmunni yuzaga chiqarish	Kinoya, sukut, bilvosita baho
Deiksis	Voqeani makon, zamon va shaxsga bog‘lash	Nuqtayi nazar va lokalizatsiya

Manba: muallifning hermenevtik va pragmatik tahlili

1-jadvaldagi belgilar voqealanishning matniy va kontekstual qatlamlari bir-biridan ajralmasligini ko‘rsatadi. Grice implikaturani suhbatdoshning bevosita ifodalanmagan mazmunni mantiqiy hamkorlik asosida tiklashi bilan bog‘laydi [3]; badiiy diskursda esa ushbu mexanizm qahramonning sukuti, kinoyasi yoki ataylab buzilgan nutqiy kutilmasi orqali namoyon bo‘ladi. Sperber va Wilsonning dolzarblik tamoyili bunday yashirin mazmunni o‘quvchi kognitiv faoliyati bilan izohlaydi [7], shu sababli bir xil leksik birlik turli kontekstda boshqa voqeaviy vazifa bajaradi.

Poetik parchalarda deiksis va majoziy ifoda voqea makonini lokalizatsiya qilish bilan cheklanmay, qahramonning ichki nuqtayi nazarini ham shakllantiradi. Stockwell kognitiv poetika doirasida obrazli idrokni o‘quvchi talqini bilan bog‘laydi [8], Semino esa korpus lingvistikasi va stilistika kesishmasida takrorlanuvchi shakllarning diskursiv vazifasini ajratadi [6]. Shu bois presuppozitsiya, implikatura va deiksisning birgalikdagi ishlashi kommunikativ niyatni voqea tuzilishining ichki harakatlantiruvchi omiliga aylantiradi. Mazkur tipologik kuzatuvlar tarjimashunoslikda ekvivalentlik, interkulturallik va lokalizatsiya masalalarini talqin qilish uchun nazariy zamin yaratadi.

XULOSA

Diskurs tahlili, germenevtik talqin va pragmatik kuzatuvlar ingliz badiiy matnlarida voqealanish kommunikativ niyat bilan boshqarilishini aniqlashtirdi: nutq aktlari, presuppozitsiya, implikatura va deiksis voqea mazmunini o‘quvchi talqiniga yo‘naltiradi. Birinchi marta ushbu mexanizmlar tarixiy-qiyosiy yondashuv, stilistika, kognitiv lingvistika va qiyosiy tipologiya kesishmasida yaxlit nazariy tizim sifatida asoslandi; bu tizim tarjimashunoslikda pragmatik ekvivalentlikni belgilashga xizmat qiladi. Navbatdagi bosqichda mazkur qonuniyatlarni turli davr va janrlardagi ingliz matnlari hamda ularning o‘zbekcha tarjimalarida qiyosiy leksik tahlil, interkulturallik va lokalizatsiya mezonlari orqali tekshirish maqsadga muvofiqdir. Mazkur ilmiy yo‘nalish badiiy diskurs voqealanishini tarjima nazariyasi bilan bog‘lovchi mustaqil filologik konsepsiya sifatida amaliy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Austin J.L. How to Do Things with Words. — Oxford: Clarendon Press, 1962. — 169 p. — URL: https://archive.org/details/howtodothingswit0000aust (murojaat sanasi: 03.10.2026)
2. Leech G.N. Principles of Pragmatics. — London: Longman, 1983. — 250 p. — ISBN: 9780582551107.
3. Grice H.P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts / ed. by P. Cole, J.L. Morgan. — New York: Academic Press, 1975. — P. 41–58. — URL: https://www.ucl.ac.uk/ls/studypacks/Grice-Logic.pdf (murojaat sanasi: 03.10.2026)
4. Culpeper J. Impoliteness: Using Language to Cause Offence // Journal of Pragmatics. — 2011. — Vol. 43, № 9. — P. 2543–2554. — DOI: 10.1016/j.pragma.2010.11.009.
5. Dynel M. Stranger than Fiction? A Few Methodological Notes on Linguistic

Research in Fictional Discourse // Brno Studies in English. — 2011. — Vol. 37, № 1. — P. 41–61. — DOI: 10.5817/BSE2011-1-3.

6. Semino E. Corpus Stylistics // The Routledge Handbook of Stylistics / ed. by M. Burke. — London: Routledge, 2014. — P. 395–410. — DOI: 10.4324/9781315795331-28.
7. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. — 2nd ed. — Oxford: Blackwell, 1995. — 338 p. — ISBN: 9780631198789.
8. Stockwell P. Cognitive Poetics: An Introduction // Language and Literature. — 2002. — Vol. 11, № 2. — P. 105–121.
9. Mey J.L. Pragmatics: An Introduction. — 2nd ed. — Oxford: Blackwell, 2001. — 414 p. — ISBN: 9780631229926.
10. Searle J.R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969. — 203 p. — ISBN: 9780521096263.